

IZ POVIJESTI HRVATSKE I SVJETSKE ETNOLOGIJE (pojmovnik, drugi dio)

SILVIO BRAICA
Etnografski muzej Split
Iza lože 1
21000 Split-HR

UDK 39(09)+39(091)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno: 15. 09.1999.

Nakon "Pojmovnika hrvatske etnografije i etnologije", objavljenoga u prošleme broju Ethnologice Dalmatice (Braica, 1999), vrijeme je i da se objavi popis autora koji su stvarali svjetsku i hrvatsku etnologiju (kulturnu i ostalu antropologiju). Kao i već spomenuti Pojmovnik, i ovaj rad obiluje nedorečenostima, nepotpunim podacima i nedovoljnom kritičnošću. Ali, složiti ćete se - ovo je netko morao sastaviti, jer se desetljeća čekanja i oklijevanja, u ime kritičnosti i ostalih izgovora za nerad, mogu pretvoriti u potpuni promašaj struke. Bogohulno je reći, ali hrvatska etnologija tek u trećem mileniju postavlja temelje svoje struke. Nadam se da će ova nabacana imena isprovocirati kvalitetne rasprave i fundamentalna istraživanja, kao što je to dijelom učinio i "Pojmovnik hrvatske etnografije i etnologije".

A

Ankerman, Bernard kustos berlinskog Etnografskog muzeja na prijelazu iz 19. u 20. stoljeća. Godine 1904. sa Fritsom Graebnerom osmislio pojam "kulturni krug".

Ardalić, Vladimir (Đevrske, 9.11.1857 - Đevrske, 25.11.1920) etnograf amater; seljak iz Đevrsaka, Bukovica, suradnik Antuna Radića, skupio građu o životu i običajima Srba u svojem zavičaju i napisao monografiju *Bukovica*, objavljenu u Zborniku za narodni život i običaje od 1899. do 1910. godine. Objavio je još nekoliko priloga o narodnim pripovijetkama, te članke o obiteljima i običajima.

Arsenović, Nikola (Retfala kod Osijeka, 1823 – Beograd, 1885) hrvatski "etnograf i tehnolog". Stvorio temeljnu etnografsku mapu hrvatskih narodnih nošnji u tehnici akvarela, koja se sastoji od 184 prikaza. Mapa akvarela hrvatskih narodnih nošnji Nikole Arsenovića spada u red vrhunskih nacionalnih spomenika kulture na polju etnografije. Kopija dijela mape, rad slikarice Milice Matlas, crtački na višoj razini od originala, nalazi se u Etnografskom muzeju Split.

B

Babić, Ljubo (Jastrebarsko, 14.4.1890 – Zagreb, 14.5.1974) povjesničar umjetnosti i slikar, svoj interes nalazi i u

proučavanju pučke umjetnosti. Proučava ruralnu arhitekturu i narodne nošnje; najvažnije mu je djelo, u proučavanju narodnih nošnji, grafička mapa *Boja i sklad*, Zagreb, 1943.

Bachofen, Jacob Johann (Basel, 22.12.1815 – Basel, 25.11.1887) bavio se kulturno-povijesnim, etnološkim i pravno-povijesnim istraživanjima. Najznačajnije djelo: *Materinsko pravo*, 1861, izdano u vrijeme procvata evolucionizma. Reaktivira već zaboravljeni pojam matrijarhata (ustanovio ga je Lafitau 1724. godine).

Balenić, Vid (Kruščica, 19.12.1883 - ?) pisac i pedagog, značajno djelo: *Narodoznanstvo*, 1941.

Bastian, Adolf (Bremen, 26.6.1826 – Port of Spain, 2.2.1915) osniva Etnografski muzej u Berlinu i Etnološko društvo u Berlinu. Počeo je izdavati poznati *Časopis za etnologiju*. Daje prednost induktivnoj metodi – od pojedinačnih slučajeva zaključuju se opće pravilnosti. Uvodi pojam “elementarna misao” i “narodna misao”: to su jednaki produkti ljudskog mišljenja. Djelo: *Čovjek u povijesti*, 1860.

Bedeković, Josip (1688-1760) opisuje život Međimuraca, daje prikaz praslavenske mitologije, kao i Vitezović upotrebljava narodne pjesme kao povijesne dokumente; djelo *Domovina velikog crkvenog učitelja sv. Jeronima*, 1752.

Belović-Bernadzikowska, Jelica (Osijek, 25.2.1870 - Novi Sad, 30.6.1946) folkloristica i književnica. Nakon studija na

višim pedagoškim školama u Beču i Parizu (1889-1891), učiteljica i ravnateljica škola u Hrvatskoj, Bosni i Vojvodini. Najznačajniji je njen etnografski rad, poglavito na skupljanju narodnih vezova, čije je izložbe organizirala po vodećim europskim središtima. Početkom stoljeća radi u *Obrtničko-umjetničkomu i Etnografskome muzeju* u Zagrebu. Najznačajnija djela: *Građa za tehnološki rječnik ženskog ručnog rada*, Sarajevo, 1898-1906; *O preporodu hrvatske veziljačke industrije*, Zadar, 1904; *Die Sitten der Südslaven*, Dresden, 1927.

Benedict, Ruth Fulton (1887-1948) američka antropologinja; uvela je pojam “obrasca”, te polako prelazi u proučavanje osobnosti kroz kulturu; u središte proučavanja dolazi pojedinac. Djelo: *Patterns of culture*, 1934.

Benigar, Ivan (Zagreb, 23.12.1883 - Alumin, Argentina, 14.1.1950) amerikanist, indijanolog. Studirao građevinarstvo u Grazu i tehniku u Pragu. Godine 1908. odlazi u Argentinu i nastanjuje se u Patagoniji, gdje živi među Indijancima. Proučavao njihove običaje, jezik i prošlost. Objavio znanstvene radove s područja antropologije, etnologije, lingvistike, arheologije i sociologije u vodećim argentinskim stručnim časopisima.

Berch, Anders Švedanin koji je 1773. godine napisao djelo *Metode istraživanja izvora seljačkih sprava*.

Berger, Salomon (Mnešice, Slovačka, 25.2.1858 - Zagreb, 11.1.1934) sakupljač hrvatskih narodnih rukotvorina. Nastojao je razviti industrijsku proizvodnju narodnih rukotvorina. Brojnim izložbama predstavio hrvatsko rukotvorstvo u Europi i SAD-u (oko 100 izložbi). Njegova zbirka temelj je *Etnografskom muzeju* u Zagrebu, kojemu je bio upraviteljem do smrti. Najznačajnije djelo: *Tragedija hrvatske tekstilne kućne industrije*, 1913 i dr.

biheiorizam proučava ponašanje ljudi, vanjske reakcije ponašanja; to je psihološki pravac američke antropologije; najznačajniji predstavnici: Edward Sapir, Géza Róheim.

Bijelić-Bogdan, Pavlina (Cavtat, 29.10.1856 - Dubrovnik, 18.1.1944) učiteljica, etnograf amater. Proučavala narodni život u okolici Dubrovnika i bavila se narodnim vezom i posebice čipkom; izlagala u inozemstvu (Beč, Graz, Pariz, London).

Biljan, Mijo (Gospić, 1852 - Zagreb, 3.7.1924) sakupljač narodnih predaja. Učitelj pučkih i učiteljskih škola u Petrinji, Karlobagu, Karlovcu i Osijeku. Sakupljao narodne predaje i vjerovanja o kojima na napisao brojne članke u *Napretku*, *Zborniku za narodni život i običaje JAZU* i dr.

Birket-Smith, Kaj pripadnik kulturno-povijesne struje u etnologiji prve polovice 20. stoljeća. U nas je poznato njegovo djelo: *Putovi kulture. Opća etnologija*, 1946.

Bjelovučić, Nikola Zvonimir (Janjina na Pelješcu,

11.11.1882 - Janjina, 23.11.1952) povjesničar i etnograf. Pravo doktorirao u Zagrebu 1907. godine, apsolvirao povijest i zemljopis 1910. godine. Sudsku praksu obavljao u Dubrovniku, Trstu i Podgorici. Osnivač i dugogodišnji predsjednik ogranka *Braće hrvatskog zmaja* i *Hrvatskog starinarskog društva* u Dubrovniku. Osnivač i urednik tjednika *Hrvatska riječ* 1925. godine. Pisao povijesne, pravne, etnografske i arheološke rasprave. Napose se bavio poviješću Pelješca, ali mu djela nisu uvijek pouzdana.

Boas, Franz (1858-1942) u SAD-u zastupnik povijesnog usmjerenja u etnologiji. Profesor u Njemačkoj i Americi; istraživao život Indijanaca i Eskima. Po njemu je cilj etnologije rekonstrukcija povijesti čovječanstva. Razradio je kulturne areale: područja sa jednim tipom kulture, imaju središte a što dalje idemo značajke su sve manje karakteristične. Otac američke kulturne antropologije; glavni predstavnik difuzionizma. Djelo: *Rase, jezik i kultura*, 1940.

Bogišić, Baltazar (Cavtat, 20.12.1834 - Rijeka, 24.4.1908) pravni povjesničar i etnograf. Od 1859. studira u Beču, Berlinu, Parizu i dr. U Giessenu 1862. doktorira filozofiju, a 1864. u Beču pravo i političke znanosti. Kao bibliotekar bečke Dvorske knjižnice (1863-1868) počinje se zanimati za običaje u Slavenu. Tada objavljuje studiju *O važnosti sakupljanja*

narodnijeh pravnih običaja kod Slovena, Književnik, 1866, 1-3/4, koji je HAZU u obliku ankete razaslala po južnoslavenskim krajevima. *Gragja u odgovorima iz različitih krajevah slavenskoga Juga*, Zagreb, 1874, obuhvatila je, premda ne posve kritički, građu iz živog narodnog prava. Nacrtom *Pisani zakoni na slovenskom jugu*, Zagreb, 1972, Bogišić je dao program izdavanja južnoslavenskih pravnih spomenika te poticaj za pokretanje edicije JAZU *Monumenta historico-iuridica Slavorum Meridionalium*. Profesor je slavenskog prava u Odesi (1870-1872). Bio je član HAZU i nekih drugih akademija znanosti.

Boranić, Dragutin (Kraj Donji kraj Zaprešića, 19.12.1870 - Zagreb, 1.9.1955) studirao hrvatsku i slavensku filologiju u Zagrebu. Od 1906. godine profesor na Sveučilištu u Zagrebu. Od 1902. godine pa do kraja života uređivao *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*.

Borelli-Alačević, Zoe (Zadar, 15.4.1888 – Firenca, 9.5. 1980) slikarica i etnograf. Za potrebe Etnografskog muzeja u Splitu, od 1925-1940. godine, nacrtala 142 tempere (danas u vlasništvu muzeja) s prikazima hrvatskih nošnji i narodnih običaja.

Bratanić, Branimir (Jastrebarsko, 16.5.1910 - Zagreb, 12.5.1989) diplomirao jugoslavistiku (1932) i etnologiju (1936) u Zagrebu. Profesor etnologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu od 1955. godine, dugogodišnji pročelnik

Odsjeka za etnologiju, osnivač *Centra za etnološki atlas*, razvio djelatnost u međunarodnim ustanovama etnološke kartografije.

Istraživao orače sprave, pitanja opće etnologije i etnološke kartografije. Jedan od osnivača časopisa *Current Anthropology* (Chicago). Objavio *Orače sprave u Hrvata*, 1939. i dr.

Bulat, Petar (Sućuraj, o. Hvar 29.6.1888 – Beograd, 8.4.1945) filolog i folklorist, prvi profesor na katedri etnologije od njenog osnivanja 1924. do 1927. godine, iz političkih razloga u struci gotovo nepoznat; djela: *Pučko praznovjerje i mitologija*, Narodna starina 1, *Mati zemlja*, Zagreb, 1930, *Pogled na slovensku botaničku mitologiju*, Narodna starina 27, 1933, *Kukavica*, Zagreb, 1933.

C

Carrara, Frano (Split, 16.11.1812 - Venecija, 29.1.1854) arheolog, povjesničar i etnograf. Studije završio u Zadru i Beču. Direktor *Arheološkog muzeja* u Splitu (1842-1853). Izdao značajnu mapu narodnih nošnji *La Dalmazia descritta*, Zadar, 1846.

Cepelić, Milko (Vuka, 21.9.1853 - Đakovo, 26.3.1920) svećenik, povjesničar i etnolog. Pohađao bogosloviju u Đakovu, kapelan u Osijeku, Strossmayerov kapelan, a od 1882. godine biskupov tajnik. Sakupio bogatu etnografsku zbirku narodnih tkanina i vezova koju je poklonio Etnografskom

muzeju u Zagrebu. Bavio se primjenom narodnih šara u ćilimarstvu. Djela: *Narodno tkivo i vezivo*, 1909, *Sijmo opet lan i konoplju*, 1917.

Chavannes, Alexandar Cézár

Švicarac, 1787. godine piše o novoj općoj znanosti o čovjeku – antropologiji, te je u sklopu te opće znanosti smjestio i etnologiju (ethnologie); djelo: *Essai sur l'Education intellectuelle avec le Project d'une Science Nouvelle*, 1787.

Č

Čevapović, Grgur (Bertelovci, 1786 – Budim, 1830) 1830. godine donosi definiciju etnologa: onaj koji proučava stare narode, etničke odnose i pokušava otkriti kontinuitet. U zapisniku akademskog magistrata 1810. godine unijeli su njegovu bilješku da je Katančićevo djelo nazvano etnološkim.

D

Darwin, Charles (1806-1882)

glavni pobornik biološkog evolucionizma, čije ideje prenose na kulturnu sferu pojedini etnolozi. Djelo: *Podrijetlo čovjeka*, 1871.

de Diversis de Quartigianis,

Filippo (15. st.) školski rektor u Dubrovniku, opisuje grad, uredbe i običaje njegovih stanovnika pri svadbi, smrti i pogrebu. U Dubrovniku boravio od 1434-1444. godine; djelo *Zdanja, uredbe i pohvalni običaji slavonskoga grada Dubrovnika*, 1440.

difuzionizam povijesni pravac u etnologiji, težište je na raspršenosti, širenju i preuzimanju različitih kulturnih elemenata; nastojao se iznaći izvor pojedinih elemenata, te onda veze koje su se ostvarivale među njima; migracijska teorija; najznačajniji predstavnici: Franz Boas, Alfred Kroeber.

Durkheim, Emile (1858-1917)

francuski sociolog religije; pokušao razviti O. Comtovu pozitivizam; pripada nastavljajima francuske sociološke škole, a interesirala ga je i etnologija. Razvija ideju kolektivne svijesti: društvo je pojava za sebe u odnosu na pojedinca. Djelo: *Elementarni oblici religijskog života*, 1912.

E

Ehrmann, Theophil Friedrich

godine 1806. navodi što sve obrađuje Völkerkunde, te je tako određen i predmet etnologije.

Erlich-Stein, Vera (Zagreb,

4.10.1897 - Zagreb, 9.8.1980) socijalna antropologinja, studirala u Zagrebu, Berlinu i Beču. Godine 1952-1960. bila je bliska suradnica Alfreda Kroebera, predavala na sveučilištu u Berkeleyu, potom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Istraživala položaj žene u tradicijskim sredinama i preobrazbu seoske obitelji; značajna djela: *Porodica u transformaciji*, Zagreb, 1964, *U društvu s čovjekom. Tragom njegovih kulturnih i socijalnih tekovina*, Naprijed, Zagreb, 1968.

Etnografski muzej Istre osnovan 1955. godine u Pazinu kao Narodni muzej. Prezentira i proučava narodnu kulturu Istre.

Etnografski muzej Split osnovan 1910. godine kao Pokrajinski muzej za narodni obrt i umjetnost. Materijalom pokriva cijelu Hrvatsku i okolne zemlje. Izdaje časopis *Ethnologica Dalmatica*, nekada *Koledar*.

Etnografski muzej u Zagrebu osnovan 1919. godine iz zbirke Narodnog muzeja. Najveći Hrvatski etnografski muzej; pokriva sve segmente etnografije u Hrvata; značajne i vaneuropske zbirke. Izdaje časopis *Etnološka istraživanja*, nekada *Etnološka istraživanja i građa* i *Narodna starina*.

etnologija narodoznanstvo; znanost koja proučava širenje ljudskoga roda po zemlji, njegovo podrijetlo i određuje plemensku i nacionalnu klasifikaciju i smještaj ljudi; naziv "etnologija" uvodi u 18. stoljeću francuski Švicarac A. Cesar Chavannes.

Etnološki zavod Filozofskog fakulteta osnovan kao zasebna organizacijska jedinica Filozofskog fakulteta u Zagrebu 1924. godine; poznat i kao *Odsjek za etnologiju* i *Katedra za etnologiju*. Izdaje časopis *Studia ethnologica Croatica*, nekada *Studia ethnologica*.

Etnološki zavod HAZU osniva se 1963. godine zbog efikasnijeg istraživačkog rada u okviru Akademije.

Evans-Pritchard, Edward Evan (1902-1974) uključuje povijesne elemente u funkcionalizam, te aktualizira

odnos socijalne antropologije prema povijesti. Pobornik je povijesti, ukazuje na značaj dijakronijske analize; kod nas značajno sintetsko djelo:

Socijalna antropologija, 1983.

evolucionizam pravac u etnologiji koji prihvaća ideju opće društvene evolucije kao primarnu smjernicu razvoja društva i kulture; nastojanje da se utvrdi uzlazni redosljed razvoja kulture pomoću rasprostranjenja u prostoru; jednosmjerno kretanje ljudskog razvitka; najznačajniji predstavnici: Adolf Bastian, J. J. Bachofen, Lewis H. Morgan, Edward B. Tylor, James G. Frazer.

F

Ferguson, Adam (1723-1818) uvažavajući kriterije gospodarstva i vlasništva, ovaj Škot, predstavnik "moralnih filozofa", je prvi upotrijebio nazive divljaštvo, barbarstvo i civilizacija za tri stupnja razvoja čovječanstva. Djelo: *Eseji o povijesti civilnoga društva*, 1767.

Fortis, Alberto (Padova, 1741 – Bologna, 1803) tijekom 20 godina dvanaest puta putuje Dalmacijom i iznosi mnoge etnografske činjenice o unutrašnjosti Dalmacije; djelo *Putovanje u Dalmaciju*, 1774. Uzrokuje modu morlakizma, zapravo divljenje gorštacima Dalmatinske zagore.

Franić, Ivo profesor, direktor Etnografskog muzeja u Zagrebu od 1935. do 1939. godine.

Frazer, sir James George (1854-1941) veliki engleski (škotski) antropolog i povjesničar religija. Napisao niz djela o vjerovanjima i običajima različitih naroda i kultura. Najznačajnija djela: *Zlatna grana. Studija o magiji i religiji*, 1922, *The Worship of Nature*, 1926.

Freudenreich, Aleksandar (Zagreb, 21.11.1892 - Zagreb, 22.4.1974) arhitekt i kazališni djelatnik. Nakon završene Graditeljske škole i Akademije, projektira i izvodi dvorane hrvatskih kulturnih domova, školu u Splitu te zgrade u Zagrebu. Rekonstruirao Etnografski muzej u Zagrebu (1968-1972). Proučava hrvatsku narodnu arhitekturu i pučke građevinske oblike u kontinentalnim i primorskim krajevima. Objavio sa toga područja knjige: *Narod gradi na ogoljelom krasu*, 1962, i *Kako narod gradi na području Hrvatske*, 1972.

Frobenius, Leo (1873-1938) sa Fritzom Ratzelom razvio dva kriterija: forme ili kvalitete i kvantitete. Ustvrdio da postoje podudaranja u oblicima, te došao do zaključka da se radi o podudaranju kultura. Skrenuo u kulturni morfologizam.

funkcionalizam pravac u etnologiji; proučava funkcije kulturnih elemenata, uz tezu da nema nefunkcionalnih (nepotrebnih) kulturnih elemenata; kultura je sredstvo da se podmire biološke potrebe; nepovijesni pravac; najznačajniji predstavnici: Bronislaw Malinowski, A. R. Radcliffe-Brown.

G

Gahs, Aleksandar (1891-1962) vodi do 1960. godine Katedru za uporednu nauku o religijama, zapravo prvu katedru s etnološkim sadržajem, osnovanu 1923. godine na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

Gaj, Ljudevit (Krapina, 8.7.1809 - Zagreb, 20.4.1872) književnik, vođa Ilirskoga pokreta, hrvatski kulturni i politički preporoditelj; 1818. objavljuje svoju upitnicu za skupljanje folklorne i etnografske građe, tzv. narodnog blaga; značajan utjecaj J. G. von Herdera.

Gamulin, Jelena (Sarajevo, 20.2.1930 - Split, 28.9.1989) dugogodišnja kustosica-etnolog u *Etnografskom muzeju* u Splitu. Bavila se svim segmentima muzejskoga rada i obrađivala mnoga etnografska područja. Značajni radovi: *Staro balkansko oružje*, 1980, *Narodni nakit*, 1986, *Narodna nošnja Vrlike*, 1988.

Gatterer, Johann Cristoph (1727-1799) upotrebljava pojmove Ethnographia i Völkerkunde; djelo: *Abriss der Geographie*, 1775.

Gavazzi, Milovan (Gospić, 18.3.1895 - Zagreb, 20.1.1992) studirao slavistiku, germanistiku i filozofiju u Zagrebu i Pragu. Radio u *Etnografskom muzeju* u Zagrebu (1923-1927). Nasljeđuje Petra Bulata kao profesor i dugogodišnji pročelnik *Odsjeka za etnologiju* Filozofskog fakulteta u Zagrebu (od 1927. do umirovljenja). Direktor

Etnografskog muzeja u Zagrebu od 1939 do 1941. godine. Terenskim radom istražio hrvatski etnički prostor i postavio temelje etnološkom znanstvenom radu u Hrvatskoj. Odgojio brojne naraštaje hrvatskih etnologa, potaknuo snimanje etnoloških filmova i etnološku kartografiju, proučavao folklornu glazbu i instrumente. Bavio se kulturnom analizom, odredio tipove kultura i područja njihova rasprostiranja na jugoistoku Europe te slojevitosti pojedinih kulturnih pojava. Osim poredbenih studija objavio istraživanja praslavenskog kulturnog sloja. Dobitnik Herderove nagrade. Autor mnoštva članaka te knjiga *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, 1978, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 1939, 1988, *Baština hrvatskog sela*, 1937/40, 1991.

Gottlob, Karl Anton 1783. godine daje prikaz Slavena. 1789. godine u drugom izdanju knjige *Prve crte pokušaja o izvoru, ponašanju, običajima, mnijenjima i znanjima Slavena* objavljuje i dio primjedbi, a jedan od značajnih suradnika na drugom izdanju je Martin Sabolović.

Graebner, Fritz (1877-1934) upotrebljava metodu kvantiteta, te tvrdi da za etnologiju podudaranja nisu važna. Sa B. Ankermanom 1904. godine zamislio pojam "kulturni krug": pojava da se pojedini kulturni elementi međusobno povezuju. Kulturni krug egzistira ako se taj kompleks razgraničava prema nekim

drugim kulturnim kompleksima. Djelo: *Metoda etnologije*, 1911.

Gušić, Branimir (Zagreb, 6.4.1901 - Zagreb, 6.7.1975) liječnik, geograf i etnolog, Diplomirao 1926. u Zagrebu, doktorirao 1928. Od 1927. godine radi na Klinici za uho, nos i grlo u Zagrebu, redovni profesor zagrebačkog Medicinskog fakulteta, nekoliko puta dekan fakulteta. Bio je vrstan poznavalac dinarskoga područja, suosnivatelj *Odbora za krš*, predsjednik Republičkog savjeta za zaštitu prirode i Odbora za nacionalne parkove. Redovni je član JAZU, njezin glavni tajnik i predsjednik *Odbora za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Član više znanstvenih akademija i društava. Obrađivao etnografiju otoka Mljeta.

Gušić, Marijana (Zagreb, 18.2.1901 - Zagreb, 6.2.1987) diplomirala povijest i zemljopis (1924) u Zagrebu. Istraživala narodnu kulturu, osobito nošnju, vez i čipku. Kao direktor *Etnografskog muzeja* u Zagrebu (1946-1964) priredila velik broj izložbi u zemlji i inozemstvu. Bavi se etnografijom Hrvatskog zagorja, Međimurja, Kupčine, i djelomice Slavonije. Potaknula osnivanje etno-parka Staro Selo u Kumrovcu. Bila direktor *Etnološkog zavoda JAZU* (1963-1975). Najznačajnija djela: *Tumač etnografske građe*, 1955, *Narodna nošnja senjskih Uskoka*, 1971.

H

Hacquet, Balthasar (1739/40 – 1815) 1770. godine stiže u Dalmaciju, Hrvatsku i Bosnu, koje je upoznao daleko bolje i opisao mnogo temeljitije od A. Fortisa. Svoja etnografska zapažanja sabrao je u knjizi *Abbildung und Beschreibung der sudvest – und ostlichen Wenden, Illirer und Slaven*, Leipzig, 1802-5. U toj knjizi opisuje ljude, način njihova života, običaje, navike, rad, nastambe. Bio je najbolji poznavalac Hrvatske i Slavena svoga doba; prvi znanstveni "panslavist".

Hahm, Eduard piše značajno djelo: *Od motike do pluga*, 1914, gdje dokazuje neodrživost evolucionističkog prikaza razvoja.

Hefe, Ferdo (Samobor, 10.4.1846 - 10.7.1909) etnograf. Bio je upravitelj više pučke škole u Sisku. Opisivao narodne obrte, prikupljao nazive alata i sl. Zbirku modela sprava narodnih obrta poklonio Etnografskom muzeju u Zagrebu; djelo *Naši domaći obrti*, Sisak, 1896.

Hektorović, Petar (1487-1572) opisuje trodnevni izlet sa dva ribara, ribarske sprave, ribarenje i ribarske pripovijetke, uz svoje komentare i moraliziranje; djelo *Ribanje i ribarsko prigovaranje ...*, 1568.

Herder, Johan Gottfried (1744-1803) želio je prikazati duh europskih naroda kroz pjesničke oblike. U djelu *Glasovi naroda u pjesmama*, 1778/9., uvrstio je

Hasanaginicu, te neke Katančićeve pjesme. Narodne pjesme smatra arhivom narodnoga duha, i tu se vidi romantičarski pristup. Kulturu i narod shvaća kao organizam, te im pridaje ciklički hod.

Hranković, Dujam (14.-15. st.) opisuje naseljavanje bjegunaca iz Salone na Brač i rekonstruirao njihov način života, a kako je bez izvora opisuje zapravo život Bračana svoga doba; djelo *Opis otoka Brača*, 1405.

Hrvatsko etnološko društvo osnovano 1959. godine. Strukovno udruženje etnologa, izdaje časopis *Etnološka tribina*, nekada *Izvjješća*.

I

Ilić-Oriovčanin, Luka (Oriovac, 1817 – Novska, 1878) skupljao pjesme, vjerovanja i običaje po Slavoniji i 1846. godine ih sumirao u knjizi *Narodni slavonski običaji*. Knjiga se smatra prvom šire zasnovanom poredbenom etnološkom studijom u Hrvata.

Institut za etnologiju i folklorizam osnovan 1948. godine u Zagrebu. Nekada pod nazivom *Institut za narodnu umjetnost*, kasnije *Zavod za istraživanje folkloru*. Izdaje časopis *Narodna umjetnost*.

Ivanišević, Frano (Jesenice, 1.1.1863 - Jesenice, 4.6.1947) napisao znamenitu etnografsku monografiju o poljičkim selima *Poljica. Narodni život i običaji* u Zborniku za narodni život i običaje, 1903-1905. Bio je svećenik i javni djelatnik. Bogosloviju završio u Zadru. Nadstojnik biskupskog

sjemeništa u Splitu, župnik u Vranjicu i u Jesenicama.

J

Jajnčerova, Kata (Trebarjevo Desno, 23.11.1876 - Martinska Ves, 8.3.1953) sestra je braće Antuna i Stjepana Radića. Po uputama brata Antuna napisala je etnografsku monografiju *Trebarjevo. Narodni život i običaji*, objavljenu u Zborniku za narodni život i običaje, 1898, 1901.

Jardas, Ivo (Marčelji kraj Kastva, 15.7.1888 - Zagreb, 16.9.1978) učitelj, etnograf. Skupio obilnu etnografsku građu o Istri. Objavio etnografsku monografiju *Kastavština. Građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*, Zbornik za narodni život i običaje, 1957.

K

Katančić, Matija Petar (Valpovo, 1750 - Budim, 1825) franjevac, od 1795. godine profesor sveučilišta u Pešti, piše prve znanstveno utemeljene etnološke studije u nas: *Filološko istraživanje o staroj domovini Hrvata*, 1790, *Ogled jezikoslovlja i zemljopisa Panonaca*, 1795, *Opis Dunava i stanovnika njegovih obala*, 1770-ih.

Kažotić, bl. Augustin (oko 1260-1323) zagrebački biskup, izložio je 1320. u Avignonu svoje poglede na praznovjerje, pravu malu kulturno-antropološku studiju; djelo *Slijede izlaganja doktora svete teologije o pitanjima*

krštavanja slika i drugih praznovjerja. Prvo brata Augustina, zagrebačkog biskupa ..., oko 1320.

Kollar, Adam Franjo (Terchova, 1723 – Beč, 1783) slovački isusovac, knjižničar bečke Dvorske knjižnice. Godine 1783. daje definiciju etnologije. Djelo: *Krasote pravne i narodne povijesti kraljevine Ugarske*, 1783.

Koludrović, Aida (Kujbišev, Rusija, 1885 - Split, 12.9.1976) u Etnografskom muzeju u Splitu radi od 1934. godine. Nakon Kamila Tončića istaknuta ravnateljica Etnografskog muzeja u Splitu, 1946-1959. godine. U rad muzeja uvela je suvremene muzeološke koncepcije. Mijenja muzejsku postavu i bazira je na prikazu materijalne kulture Dalmacije. Značajna djela: *Ženske varoške nošnje u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji*, 1954, *Vrlika*, 1956.

Konščak, Ferdinand (1703-1759) tri desetljeća boravi među Cochimie Indijancima na poluotoku Baja California, te ostavio vrijedne bilješke o životu i jeziku.

Kotarski, Josip (Rakovica kod Samobora, 10.11.1851 - Zagreb, 13.5.1926) bio je kapelan i župnik, istraživao etnografiju Zagorja. Objavljivao je u Katoličkom listu i drugdje, a pisac je etnografske monografije *Lobor. Narodni život i običaji*, objavljene u Zborniku za narodni život i običaje, 1915-1917.

Krauss, Fridrich Salomon (Požega, 7.10.1859 - Beč, 29.5.1938) etnolog, na terenu je

istraživao spolnost i sakupljao usmene predaje. Pokrenuo i uredio 10 svezaka časopisa *Anthropophyteia*, s ciljem unapređenja folklorističkih istraživanja (1904-1913). Objavio i etnografsku građu skupljanu po Hrvatskoj.

Krčelić, Adam Baltazar (1715-1778) piše o svakidašnjem životu, opisuje vjerovanja u vampire i razne natprirodne pojave, zabave, etnografski opisuje ondašnju Hrvatsku; djela *Annuae sive Historia, Prethodne bilješke o kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji*, 1770.

kritički evolucionizam kritičko gledanje na evolucijsku teoriju u etnologiji i kulturi, sa zadržavanjem osnovne ideje o evolutivnom razvoju; razne ljudske grupe ne mogu ići istim putem razvitka; najznačajniji predstavnik: Kazimierz Moszynski.

Kroeber, Alfred Louis (1876-1960) sredinom 20. stoljeća bio je najjači teoretičar etnolog. Bavio se istraživanjima povijesnoga karaktera; razradio pojam "kulture" kao predmet etnologije. Djela: *An Anthropologist Looks at History*, 1963, *Evolution, History and Culture*, 1960, *The Nature of Culture*, 1952.

Kukuljević-Sankcinski, Ivan (1816-1889) godine 1851. osniva Društvo za povjesnicu jugoslavensku te počinje izdavati *Arkiv za povjesnicu jugoslavensku*, koja izlazi do 1875. godine. Značajan je njegov poziv na skupljanje starina u prvom svesku Arkiva. U dvanaestoj knjizi Arkiva ima 23 pitanja iz

etnologije, a svodi se uglavnom na duhovnu kulturu. Bavio se mitologijom, pa je u Danici od 1846. godine priredio pregled vjerovanja o vilama, koje je objavio i u prvoj knjizi Arkiva. Djela: Svadbeni običaji u okolini Senja, *Danica*, 1843, Hrvatska naseobina u Moravskoj, *Vienac*, 1873.

kulturna antropologija

najznačajniji antropološki pravac u SAD-u, može se predstaviti kao sinonim za europski pojam etnologije; proučava nastanak, razvoj i funkcioniranje kulture.

kulturni obrzac proučavanje kulture kroz osobnost; u središte proučavanje dolazi pojedinac; psihološka škola etnološke problematike; najznačajnije predstavnice: Ruth Benedict, Margaret Mead.

kulturno-povijesna etnologija

pravac u etnologiji koji se bazira na povijesnom razvoju u društvu i kulturi; za razliku od evolucionizma, kulturno-povijesni pravac razlikuje razvoj mikro i makro cjelina u društvu i kulturi; istraživanje utjecaja različitih kulturnih sfera i etničkih skupina te zemljopisnog okoliša na kulturu; cilj je pronalaženje osnovne početne kulture, prakulture, odnosno njenih izvora u kojima su se stvarali i dalje širili pojedinačni elementi; prečesto kvazi povijesni pravac u proučavanju kulture; najznačajniji predstavnici: Friedrich Ratzel, Leo Frobenius, Fritz Graebner, P. Wilhelm Schmidt.

Kus-Nikolajev, Mirko (Zagreb, 11.5.1896 - Zagreb, 18.3.1961) etnolog i sociolog. Diplomirao

na Prirodoslovno matematičkom fakultetu i doktorirao 1924. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Izuzetno aktivan u sociologiji. Značajna su njegova istraživanja na polju primitivne umjetnosti. Napisao nekoliko etnografskih monografija: *O porijeklu licitarskog srca*, 1928, *Ekspressionizam u seljačkoj umjetnosti*, 1929, *Neki narodni običaji*, 1935 i dr.

Kušar, Marcel (Rab, 16.1.1858 - Rab, 1.12.1940) bavio se jezično-povijesnim, gramatičkim, dijalektološkim i sličnim pitanjima. Jedna od njegovih najpopularnijih knjiga je etnografski rječnik *Narodno blago* u izdanju Etnografskog muzeja u Splitu, 1934.

L

Lafitau, Joseph Francois (1670-1740) prvi pravi etnolog. Kao misionar pet godina je proveo među Irokezima i naučio njihov jezik. Djelo: *Običaji divljih Indijanaca. Uspoređeni s običajima prvotnog vremena*, 1724. Upotrebljavao je metodu međusobnog osvjetljavanja, uz tvrdnju da se primitivne i civilizirane kulture temelje na istim principima. Smatra da se povijest treba odvijati svugdje na jednak način, te je začetnik evolucionizma. Dolazi do pojmova inicijacije, matrijarhata, kuvade i dr.

Lang, Milan (Volavje kraj Jastrebarskog, 10.9.1863 - Samobor, 6.7.1953) učitelj, službovao u Samoboru, napisao više pedagoških radova te

skupio građu i napisao iscrpnu etnografsku monografiju *Samobor. Narodni život i običaji*, Zbornik za narodni život i običaje, Zagreb, 1913.

Lathan, Robert Gordon (1812-1888) u Londonu izdaje *Descriptive ethnology (Opisnu etnologiju)*, 1859.

Leach, Edmund (1910) engleski profesor socijalne antropologije, proučava strukturalizam (posebice Lévi-Straussa) i semiotiku; djela: *Preispitivanje antropologije*, 1961, *Lévi-Strauss*, 1970, (sa D.A. Aycock) *Strukturalističke interpretacije biblijskog mita*, 1983.

Lerman, Dragutin (Požega, 24.8.1863 - Kreševo, 12.6.1918) istraživač i putopisac, sudionik Stanleyevih ekspedicija u poriječje Konga. Darovao Hrvatskom narodnom muzeju vrijednu zbirku predmeta naroda istočnog Konga (sada u Etnografskom muzeju u Zagrebu). Djela: *Listovi iz Afrike*, Požega, 1891; *Novi listovi iz Afrike*, Požega, 1894; *Afrički dnevnik 1888-1896*, Zagreb, 1989.

Lévi-Strauss, Claude (1908) francuski profesor socijalne antropologije, najznačajniji autor van engleskog govornog područja. Mijenjao pravce znanosti, ali u strogo intelektualističkom smislu. Na kraju svoga života se i upitao zašto su ga svi shvaćali tako ozbiljno; njegova djela predmet su bezbrojnih članaka i rasprava. Uvodi strukturalističku metodu u etnologiju i antropologiju. Djela: *Tužni tropi*, 1955, *Divlja misao*, 1962, *Totemizam danas*,

1962, *Strukturalna antropologija I-II*, 1958-1973, *Mitologike I-IV*, 1964-1971.

Levy-Brühl, Lucien (Pariz, 1857 - 1939) francuski sociolog-psiholog. Uočava pomanjkanje značajka kod primitivaca; polazi od stanovišta da postoje dva stupnja razmišljanja: logično i predlogično (primitivno). Djelo: *Primitivni mentalitet*, 1922.

Lovretić, Josip (Otok kraj Vinkovaca, 29.6.1865 - Čardak kraj Gradačca, BiH, 27.10.1948) bio je svećenik i etnograf. Bavio se književnim radom i objavljivao pripovijetke iz slavonskog života. Autor je znamenite etnografske monografije *Otok. Narodni život i običaji*, prva takve vrste objavljena u Zborniku za narodni život i običaje (1897-1899), koja je bila predloškom Antunu Radiću prilikom izrade njegove *Osnove ...*

Lovrić, Ivan (Sinj, 1754 - ? 1777) studirao je jezike i filozofiju u Veneciji, a medicinu u Padovi. Napisao 1776. godine *Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i Život Stanislava Sočivice*, gdje obrađuje društvene prilike i kulturu hrvatskoga stanovništva Cetinske krajine 18. stoljeća. Umro je u 21. godini.

Lubbock, John slijedi Tylorove ideje, te pokušava stvoriti most između pretpovijesti i etnologije.

Lukić, Luka (Varoš kraj Broda na Savi, 04.12.1875 - Varoš, 28.5.1956) melograf i etnograf. Školovao se u Petrinji i bio učitelj. Bavio se sakupljanjem

etnografske i folklorističke građe. Objavio više članaka o narodnoj glazbi iz brodskegoga kraja. Napisao je etnografsku monografiju *Varoš. Narodni život i običaji* 1898. godine, koja je objavljena u Zborniku za narodni život i običaje 1919-1928. godine.

M

Malinowski, Bronislaw (Krakow, 7.4.1884 – SAD, 1942) smatra da proučavanjem funkcije kulturnih elemenata možemo shvatiti kulturu kao pojam i da je nije potrebno povijesno istraživati; svaka pojava u kulturi ima funkciju. Stvara pojam “participant observer” – promatrač koji sudjeluje. Djela: *Argonauti zapadnoga Pacifika*, 1922, *Funkcionalistička teorija*, 1939, *Znanstvena teorija kulture*, 1941.

Maretić, Tomo (Virovitica, 13.12.1854 - Zagreb, 15.1.1938) jezikoslovac, studirao slavensku i klasičnu filologiju na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Na istome fakultetu bio je profesor. Urednik Akademijina *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1907-1935), te urednik Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena.

Marković, Tomo (Livno, 26.2.1894 - ?) isusovac i etnolog. Etnologiju diplomira u Zagrebu 1932. godine. Kustos etnografskog odjela *Zemaljskog muzeja* u Sarajevu od 1942-1945. godine, potom emigrira i živi u Venezueli. Značajno mu je djelo *Božićni*

običaji Hrvata u Bosni i Hercegovini, Zagreb, 1940.

marksistička antropologija

pravac etnologije i antropologije koji prihvaća određene postavke dijalektičkog i povijesnog materijalizma, te ih preoblikuje u moderne znanstvene pravce, začetnik je pravca F. Engels; predstavnici: Maurice Godelier, Lawrence Krader.

Mauss, Marcel (1872-1950) jedan od najznačajnijih francuskih sociologa prve polovice 20. stoljeća. Tvrdi da je sociologija dio antropologije, a antropologiju shvaća kao sistem tumačenja koji istovremeno vodi računa o fizičkim, fiziološkim, psihološkim i sociološkim vidovima ljudskoga ponašanja. Djela: *Priručnik etnografije*, 1947, *Sociologija i antropologija*, 1950.

Matasović, Josip (Vrpolje, 18.8.1892 - Zagreb, 10.2.1937) povjesničar, studirao povijest u Zagrebu, Zürichu i Beču, gdje doktorira 1915. godine. Od 1920. godine kustos *Narodnog muzeja* u Zagrebu. Od 1922-1940. godine izdavao i uređivao *Narodnu starinu*. Proučavao najrazličitije pojave u hrvatskoj prošlosti, od trgovine i umjetničkog obrta do folkloru, te osobito hrvatsku povijest od 17. do 19. stoljeća; piše o seoskom slikarstvu kojega naziva pučki ekspresionizam, u tome smislu članak *Pučki ekspresionizam*, u: *Život umjetnosti* 37-38, Zagreb, 1984.

Mead, Margaret (1901-1978) američka antropologinja, slijedi Ruth Benedict u proučavanju

osobnosti, primjenjuje pojam obrasca. Međutim, njen rad je dosta srozan knjigom Dereka Freemana "Margaret Mead and Samoa", 1983, koji je skoro sve njezine osnovne postavke pobio istraživanjem na identičnim terenima na koje se poziva i Meadova. Sa Ruth L. Bunzel uredila zbornik "Zlatno doba američke antropologije", 1960. Djela: *Sazrijevanje na Samoju*, 1928, *Odrastanje na Novoj Gvineji*, 1953.

Mikac, Jakov (Brest u Čičariji, 1892 - Zagreb, 7.5.1982) etnolog. Učiteljsku školu završava 1913. godine. Do 1. svjetskog rata radi kao učitelj u Istri. Nakon rata na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisuje studij zemljopisa, etnologije i etnografije te narodne povijesti. Prikuplja narodnu baštinu Istre. Etnografskom muzeju u Zagrebu nabavlja primjerke nošnji. Široj javnosti poznat je po knjizi *Istarska škrinjica*, 1977.

Milčetić, Ivan (Milčetić, 27.8.1853 - Varaždin, 26.10.1921) kroatist i slavist, gimnazijski profesor. Jedan je od začetnika hrvatske etnografije, jezikoslovac koji je proučavao dijalekte. Djelo: *Čakavština kvarnerskih otoka*, 1895.

morfoložizam smjer kulturno-povijesne etnologije koji uvažava tzv. kriterij kvantitete; po njima kultura je nezavisna od čovjeka, potrebno je slaganje slike svijeta proučavane kulture. Najznačajniji predstavnici: Leo Frobenius, A. Jansen.

Morgan, Lewis Henry (1818-1881) godine 1877. izdaje *Ancient Society*, koju 1884. godine upotrebljava F. Engels za svoje teorije dijalektike. Razradio stupnjeve ljudskog razvoja: divljaštvo, barbarstvo i civilizacija; uvjeren je u jednosmjerni evolucijski razvoj čovjeka.

Moszynski, Kazimierz najznačajniji poljski etnolog, predstavnik kritičkog evolucionizma. Djela: *Čovjek*, 1958, *O sposobach badania kultury materialnej praslavian*, 1962.

N

neoevolucionizam pravac u etnologiji koji je radio na obnavljanju nekih evolucionističkih teorija i postavki; predstavnici: Leslie A. White, Julian H. Steward.

Nimac, F. pisao o životu pastira Dalmatinske zagore, surađivao sa Etnografskim muzejom u Zagrebu.

Nodilo, Natko (Split, 31.8.1834 - Zagreb, 21.5.1912) političar, povjesničar i publicist, studirao teologiju, povijest i zemljopis u Beču do 1861. Prvi profesor opće povijesti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Kao povjesničar proučavao ranu srednjovjekovnu povijest Hrvata i jugoistočne Europe. Proučavao staru religiju. Značajno djelo: *Religija Srba i Hrvata. Na glavnoj osnovi pjesama, priča i govora narodnog*, Zagreb, 1885.

O

Odbor za narodni život i običaje osnovan u okviru HAZU 1888. godine. Prvenstveno radi na sakupljanju rukopisnog arhiva i objavljivanju. Prvotno ime *Odbor za folklor* 1950. godine mijenja se u *Odbor za folklor i antropogeografiju*, a 1953. godine u *Odbor za narodni život i običaje*. Značajan je bio časopis *Zbornik za narodni život i običaje*.

Orbini, Mavro (16-17. st.) slavensku pradomovinu smješta na Jadran i te su hipoteze postale poznate u Europi; djelo *Slavensko kraljevstvo*, 1601.

P

Paulić, Tereza (Osijek, 2.8.1887 - Zagreb, 31.7.1971) folkloristica, studirala u Pragu i Beču. Bila je kustosica *Etnografskoga muzeja* u Zagrebu od 1923-1948. godine. Bavila se izradom nacрта za vezivo, čipke, batik, tapiserije i ćilime, proučavala hrvatsku narodnu nošnju, zalažući se za upotrebu narodnih motiva u primijenjenoj umjetnosti. Izlagala 1923. godine s Ankom Martinić u Zagrebu; sudjelovala na međunarodnim izložbama dekorativnih umjetnosti u zemlji i inozemstvu.

Pribojević, Vinko (16. st.) je povezoao podrijetlo Ilira, koje smatra Slavenima, s nastankom naroda opisanim u biblijskoj Knjizi postanka, podržava legendu o Čehu, Lehu i Rusu;

djelo: *O izvorima i uspjesima Slavena*, 1532.

Prichard, James Cowles 1843. godine izdaje *Natural History of Man*, gdje tvrdi da se narodi ne mogu klasificirati po nasljednim nego po kulturnim osobinama, a najstarija takva osobina je jezik. Tvrdi da se etnologija mora općenito temeljiti na odnosu jezika različitih naroda.

R

Rački, Franjo (Fužine, 25.9.1828 – Zagreb, 13.2.1894) svećenik i povjesničar, prvi predsjednik HAZU. Godine 1888. je na njegov zahtjev izabran odbor u Akademiji koji je sakupljao tradicijsku narodnu literaturu. Vremenom je taj odbor dobio ime "Odbor za narodni život i običaje". 1889. godine Rački je na svečanoj sjednici Akademije istakao da građa iz pisanih spomenika nije dostatna za proučavanje narodne tradicije. Poznat po tome što je odbio otkupiti glasovitu mapu hrvatskih narodnih nošnji Nikole Arsenovića.

Radcliffe-Brown, Alfred Reginald (1881-1955) britanski sociolog i etnolog, sljedbenik B. Malinowskog; razlikuje nomotetski (otkrivanje zakonitosti) i idiografski pristup (otkrivanje konkretnih činjenica). Svaka kultura je cjeloviti sustav, a korelacije postoje među elementima; povijest i funkcionalizam se nadopunjuju. Najznačajnije djelo: *Struktura i funkcija u primitivnom društvu*, 1952.

Radić, Antun (Trebarjevo Desno kod Siska 11.6.1868 - Zagreb, 10.2.1919) studirao slavistiku u Zagrebu i Beču 1891-1892. godine. Doktorirao iz filozofije 1892. godine temom *O nekim eshatološkim motivima u hrvatskoj književnosti*. Začetak modernoga etnološkog istraživanja u Hrvatskoj smatra se izdavanjem Radićeve *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, iz 1897. godine. To je upitnik za istraživanje i obuhvaća sve što se u to vrijeme smatralo "narodnim životom". Na temelju ovoga upitnika skupljena je ogromna građa o narodnom životu u Hrvatskoj i u ostalim južnoslavenskim zemljama. Razradio problem narodne kulture i narodoznanstva (etnologije) kao znanosti.

Ratzel, Friedrich (1844-1904) otac kulturno-povijesne etnologije. Razradio odnos između kulture i uvjeta života; razlike u kulturi ne izvodi iz biologije, već iz kulture same; stavlja naglasak na međusobne kontakte kulture. Razradio kriterij forme ili kvalitete: traga se za slučajnostima koje nisu uvjetovane funkcijom. Uvodi pojam difuzionizma (širenja), ukomponiran u tzv. teoriju migracija. Djela: *Antropogeografija I-II*, 1882-1891, *Völkerkunde I-III*, 1885-1888.

Relković, Matija Antun (Svinjar, danas Davor, 06.1.1732 - Vinkovci, 22.1.1798) napisao *Satir iliti divji čovik* (prvo izdanje 1762, drugo 1779. godine). Piše o društvenim odnosima u Slavoniji, a osobito

o funkcioniranju zadruga u 18. stoljeću. Propagira europske uzore nasuprot turskom feudalnom sistemu. Začetnik je kulturno-povijesne etnologije.

Ritter-Vitezović, Pavao (1652-1713) opisuje ivanjske običaje i proglašava uzvik "lado" imenom prahrvatskoga boga. Godine 1696. piše svoju *Kroniku* na čakavskom, štokavskom i kajkavskom, i u njoj niže podatke za tradicijsku kulturu.

Róheim, Géza (1891-1953) mađarski folklorist i antropolog psihoanalitičke orijentacije. Istražuje terene u Australiji, Melaneziji, Somaliji, Americi. Utemeljuje psihoanalitičku antropologiju; djela: *Nastanak i funkcija kulture*, 1943, *Magija i šizofrenija*, 1955.

Rousseau, Jean Jacques (Ženeva, 28.6.1712 – Ermenonville, 2.8.1778) bio je poznavatelj kulture Indijanaca centralne Amerike, Venezuele, Kariba. Stvara pojmove "dobri divljak" i "prirodni čovjek", te udario temelje romantizmu. Djelo: *O društvenom ugovoru*, 1762.

Rožić, Vatroslav (Prodindol, kraj Jastrebarskog, 13.3.1857 - Zagreb, 6.3.1937) pisac monografije *Prigorje* u Zborniku za narodni život i običaje, 1907-1908. Napisao je više članaka o jezičnim pitanjima i dijalektu svoga kraja. Bio je učitelj i profesor na preparandiji.

S

Sabolović, Martin (1730-1801) za potrebe knjige Antona Karla

Gottloba *Prve crte pokušaja o izvoru, ponašanju, običajima, mnijenjima i znanjima Slavena*, 1789., šalje priloge o izgledu sela, načinu života, običajima, kolima, crta plug sa nomenklaturom i dr.

Sapir, Edward (1884 –1939) lingvist i kulturni antropolog, Proučava mrežu odnosa između jezika, kulture i osobnosti; informacije tražio u psihoanalizi. Značajno djelo: *Ogledi iz kulturne antropologije*, 1949.

Schmidt, P. Wilhelm (1868-1954) preuzima ulogu voditelja kulturno-povijesne etnologije. Proučavao jezike Australije, jugoistočne Azije i Oceanije. 1906. godine osniva list *Anthropos* i istoimeni institut. Sa suradnikom W. Koppersom razradio kulturne krugove te pokušao rekonstruirati povijest pomoću njih. Djelo: *Priručnik metode kulturno-povijesne etnologije*, 1937.

Seljan, Mirko (Karlovac, 5.6.1871 - Peru, 1913) s bratom Stevom pošao 1899. godine na put oko svijeta. Proveli su etnografska istraživanja područja Rudolfova i Stefanijina jezera. Godine 1903. odlaze u Južnu Ameriku. Tijekom ekspedicije u području Amazone Mirko pogiba. Braća Seljan objavili su različite putopisne crtice na mnogim jezicima. Zbirke materijalne kulture iz Etiopije i Južne Amerike poklonili su Etnografskom muzeju u Zagrebu.

Seljan, Stevo (Karlovac, 19.8.1875 - Ouro Pret, Brazil, 7.6.1936) istraživao, putovao i pisao zajedno s bratom Mirkom.

Severović, T. istraživao i pisao o etnografiji Žumberka. Suradivao sa Etnografskim muzejom u Zagrebu.

Sklevicky, Lydia (Zagreb, 7.5.1952 - Zagreb, 21.1.1990) studira na zagrebačkome Filozofskom fakultetu, 1976. godine diplomira sociologiju i etnologiju. Radi u *Institutu za historiju radničkog pokreta u Hrvatskoj* do 1988. godine, kada prelazi u današnji *Institut za etnologiju i folkloristiku*. Glavno istraživačko područje joj je povijest ženske emancipacije. Posthumno joj je izdana knjiga *Konji, žene, ratovi*, Zagreb, 1996.

socijalna antropologija prihvaća funkcionalističke metode; funkcionalističku analizu stavlja u okvire sociološke znanosti; značajni predstavnici: Emile Durkheim, Marcel Mauss, Lucien Levy-Brühl, E. E. Evans-Pritchard.

Stanojević, Dušan (Split, 3.3. 1909 – Split, 28.8.1981) kipar, upravitelj Etnografskog muzeja u Splitu od 1944. do 1945. godine. Pokreće rad muzeja nakon ratnih godina.

Stepanov, Stjepan (Osijek, 30.1.1901 - Zagreb, 11.6.1984) etnomuzikolog i glazbenik. Kao djelatnik *Instituta za etnologiju i folkloristiku* od 1954-1965. prikuplja i znanstveno obrađuje opsežnu melografsku građu, ali i bogatu folklorističku i etnografsku građu.

Stojanović, Andrija (25.11.1914 – 8.1.1985) etnolog, sa Milovanom Gavazzijem utemeljitelj znanstvenog – etnološkog filma; radi na Odsjeku za etnologiju i autor je

mnogih etnoloških dokumentarnih filmova; u pisanim djelima bavio se posebice otokom Mljetom; djela: *Brnestra*, 1960, *Jadranska lira*, *Narodna umjetnost* IV, 1966.

strukturalna antropologija

primjena strukturalne metode u etnologiji i proučavanju kulture; preko jezika i drugih kulturnih dobara dolazi se do nesvjesnog; apovijesni pristup; najznačajniji predstavnici: Claude Lévi-Strauss, Edmund Leach.

Š

Širola, Božidar (Žakanje kraj Ozlja, 20.12.1889 - Zagreb, 10.6.1956) muzikolog i etnograf, bio je kustos i direktor *Etnografskog muzeja* u Zagrebu (1934-1935 i 1941-1945). Proučavao glazbeni folklor i narodne glazbene instrumente.

Šižgorić, Juraj (1420-1509) opisuje kako su Šibenčani preuzimali običaje od susjeda, zadivljen je pučkom kulturom. Daje tezu o autohtonosti Hrvata u našim krajevima, uvjeren u hrvatstvo Ilira; djelo *O položaju Ilirije i grada Šibenika*, 1487.

T

Thomas, W. John prvi u literaturi 1846. godine upotrebljava riječ folklor (u značenju - "ono što puk zna").

Tkalčić, Vladimir (Zagreb, 30.9.1883 - 11.11.1971) muzeolog, povjesničar umjetnosti i etnograf, studirao

zemljopis i povijest na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Djelovao je u tri zagrebačka muzeja: bio je kustos u Arheološkome (1907-1919) i Etnografskome muzeju, potom ravnatelj Etnografskoga muzeja (od 1927-1934) i Muzeja za umjetnost i obrt (1933-1952). Značajniji etnografski radovi: *Seljačke nošnje na području Zagrebačke Gore*, Narodna starina, 10, 1925, *Seljačko ćilimarstvo u Jugoslaviji*, Zagreb, 1929, *Etnografski muzej u Zagrebu 1919-1929*, Zagreb, 1930, *Seljačko zgradarstvo u Turopolju*, Etnografska istraživanja i građa, 1934.

Tommasini, Giacomo Filippo

(17. st.) iz Kopra daje dobar opis seoskoga života u Istri; djelo *Povijesno – zemljopisni prikaz provincije Istre*, 1645.

Tončić, Kamilo (Zadar,

28.10.1878 - Split, 29.6.1961) građevinski inženjer, Visoku tehničku školu završio u Beču. U razdoblju od 1910-1925. godine utemeljitelj i ravnatelj Obrtne škole, Graditeljske i umjetničke škole, te Srednje tehničke škole u Splitu. Bavio se skupljanjem i proučavanjem dalmatinskoga folklor. Godine 1907. organizira prvu službenu etnografsku izložbu, a 1910. godine osniva Pokrajinski muzej za narodni obrt i umjetnost, današnji Etnografski muzej Split. Godine 1926. muzej preuzima splitska općina i Kamila Tončića postavlja za ravnatelja. Tridesetih godina od Etnografskog muzeja odvaja se Galerija umjetnina te je Tončić osnivač i prvi ravnatelj Galerije (1931-1941). Godine 1913.

pokrenuo muzejski časopis Koledar Pokrajinskog muzeja za narodni obrt i umjetnost u Splitu, ali su izašla samo dva broja. Od brojnih radova treba istaknuti mape *Narodne šare*, 1937. i *Narodne nošnje s jadranskog primorja i zagorja*.

Turković, Greta (Križevci,

11.5.1896- Zagreb, 18.2.1978) slikarica i kiparica, etnograf. Kao učenica Ljube Babića zainteresirala se za etnografiju; S. Berger povezuje je sa K. Tončićem u Splitu, za kojega izrađuje skulpture u narodnim nošnjama, slika portrete i oglašlja narodnih nošnji, izrađuje male figure narodnih nošnji. Te male figure otkupljuje, između ostalih, i Museum fur Volkerkunde.

Tylor, Edward Burnet (1832-

1917) godine 1871. izdaje *Primitive culture*, gdje opisuju religije i vjerovanja. Od 1881. godine upotrebljava ime antropologije umjesto etnologije. Uvodi pojam “adhezije” - kod proučavanja naroda postoje podudarnosti koje su veće od srednjeg broja; vjerovao je u jednaki razvoj kulture na svim paralelama; uvodi pojam “survival”, tj. preživljavanje neke pojave; stvara ideju “animizma” – prvobitni oblik vjerovanja.

U

Utješnović-Ostrožinski,

Ognjeslav (Ostrožin kraj Vrginmosta, 21.8.1817 - Zagreb, 8.6.1890) napisao prvu raspravu o tematici zadruga, *Kućne zadruge u južnih Slavena*, Beč, 1859. Školovao

se u Beču. Bio je priklonjen ilirizmu. Osim zanimanja za zadrugu, bavio se pisanjem spisa pravnoga karaktera. Stvorio je "model zadružnog života".

V

Valvasor, Johann Weikhard

(1641-1693) opisuje život Hrvata u sjevernoj Istri, Rijeci, Senju i Žumberku; djelo *Slava vojvodine Kranjske*, 1689. Daje prvi sustavni etnografski opis južnih Slavena.

Van Genepp, Arnold

tvorac čuvene teorije o obredu prijelaza. Djela: *Religion, moers et legendes*, 1908, *The rites of Passage*, 1960.

Vetranović-Čavčić, Mavro

(1482/3-1576) opisuje Židove u Abramovo doba kao Vlahe u Dubrovačkom zaleđu.

Vezdin, Ivan Filip (Cimov, 1748 - Rim, 1806) od 1776-1789.

godine boravi u Indiji. Svojim radovima utemeljio europsku indologiju. U raspravama o indijskoj kulturi unosi mnogo etnoloških elemenata. Značajno djelo: *Brahmanski liturgijski, mitološki, civilni ... sustav*, 1791.

Vico, Giambattista (1668-1744)

djelo: *Principi jedne nove znanosti za upoznavanje zajedničke prirode naroda*, 1725. Uočava dinamiku razvoja i mijenjanja; zanimaju ga institucije (zakoni, državna uprava, jezik, brak i sl.), te zaključuje da institucije kod divljaka mogu objasniti europske institucije.

Vlačić, Matija (16. st.) naučavao je kako tumačenje starih

tekstova ili prošlosti nije moguće bez poznavanja načina govora i načina života ljudi i vremena; djelo *Ključ Svetome pismu*.

Vraz, Stanko (Cerovec kraj

Ljutomera, 30.6.1810 - Zagreb, 24.5.1851) ilirac, pjesnik.

1839. godine izradio pravila za zapisivanje i opisivanje folklornih sadržaja i života na selu (*Kolo* od III do VII).

Razradio metode terenskog rada.

Vrhovac, Maksimilijan

(Karlovac, 23.11.1752 - Zagreb, 16.12.1827) zagrebački biskup i političar. 1813. godine uputio prvi Poziv svećenstvu svoje dijeceze da mu šalje narodno blago, tj. folklorne sadržaje. Između ostaloga jedan je od osnivača sadašnje Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Vuletić-Vukasović, Vid (Brsečine

kraj Dubrovnika, 16.12.1853 - Dubrovnik, 10.7.1933) kulturni povjesničar, proučavao je i spašavao korčulansku spomeničku baštinu. Bio je učitelj u Dubrovniku i Korčuli. Objavio je niz članaka i rasprava s područja povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije i etnologije: *Napomene o narodnom umijeću*, Dubrovnik, 1913; *Imena i prezimena zlatara u Dubrovniku XV. vijeka*, Rešetarov zbornik, Dubrovnik, 1931.

Z

Zoranić, Petar (1508-1550?)

opisuje život seljaka u zadarskome zaleđu,

postavljanje majskog drvca,
guslanje, vjerovanja; djelo
Planina, 1536.

W

Waitz, Theodor od 1858. do
1873. godine izdaje etnološki
priručnik *Antropologija*
prirodnih naroda, gdje
razlikuje prirodne narode koji
imaju samo kulturu i kulturne
narodne koji imaju kulturu i
civilizaciju.

Westermarck, Edward stavlja u
sumnju survival kao koncepciju
za ostvarivanje slijeda pri

traganju za razlozima
formalnih pojava; djelo:
Povijest ljudskog braka, 1891.

White, Leslie A. američki
antropolog neoevolucionist,
koji je tridesetih godina 20.
stoljeća oživio znanstveni
interes za Morganovo djelo.
Kulturu objašnjava iz
tehnološkog sustava i tvrdi da
kulturne pojave imaju
samostalan život. Traži
osnivanje kulturologije, gdje bi
evolucionizam bila dobra
metoda. Napisao *Uvod u*
Morganovu Drevnom društvu.

Literatura

Alaupović-Gjeldum, Dinka: Izvještaj poglavara Rehe o prilikama u Splitskom okrugu u godini 1822., *Ethnologica Dalmatica* 9, Etnografski muzej Split, Split, 2000, str. 41-62

Barjaktarović, Mirko: *Osnovi opšte etnologije*, Beograd, 1977

Belaj, Vitimir: Andrija Stojanović, *Etnološka tribina* 8, Zagreb, 1985, str. 147-148

*** Počeci hrvatske etnološke znanosti u europskom kontekstu, *Studia ethnologica Croatica* 6, Zagreb, 1994, str. 185-197

*** *Hod kroz godinu. Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Golden marketing, Zagreb, 1998

*** Povijest etnološke misli u Hrvata, u: *Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998, str. 337-357

Braica, Silvio: (S)likovnost u Etnografskome muzeju, u: *Umjetnost o narodu*, Etnografski muzej, Split, 1997, str. 11-16

*** Pojmovnik hrvatske etnografije i etnologije, *Ethnologica Dalmatica*, vol. 8, Etnografski muzej Split, Split, 1999, str. 5-119

*** *90 godina Etnografskog muzeja Split*, Etnografski muzej Split, Split, 2000

Bratanić, Branimir: Pogled na 200 godina etnološke znanosti, *Izviješća*, HED, Zagreb, 1976, str. 5-54

Čulinović-Konstantinović, Vesna: Aida Koludrović - direktor Etnografskog muzeja u Splitu, *Ethnologica Dalmatica* 4-5, Etnografski muzej, Split, 1995/1996, str. 115-130

Eckhel, Nerina: *80 godina Etnografskog muzeja*, Etnografski muzej, Zagreb, 1999

Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Školska knjiga, Zagreb, 1980

Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv. I – IV, Leksikografski zavod FNRJ – Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1959-1966

- Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1995-1996
- Evans-Pritchard, E. E.: *Socijalna antropologija*, Prosveta, Beograd, 1983
- Hatch, Elvin: *Theories of Man and Culture*, Columbia University Press, 1973
- Hrvatska enciklopedija*, sv. I – V, Naklada konzorcija Hrvatske enciklopedije – Naklada hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, 1941-1945
- Hrvatski leksikon*, sv. I – II, Naklada Leksikon, Zagreb, 1996-1997
- Ivančić, Sanja: Tragom Kamila Tončića, *Ethnologica Dalmatica* 2, Etnografski muzej, Split, 1993, str. 25-31
- *** Tragom Kamila Tončića (osnivača, dugogodišnjeg ravnatelja i kustosa Etnografskog muzeja Split), *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj*, Muzej Slavonije, Osijek, 1999, str. 170-174
- Muzeji i galerije Hrvatske*, Zagreb, 1992
- Rismondo, Vladimir: Kipar Dušan Stanojević, *Mogućnosti* 8-9-10, Split, 1992, str. 620-622
- Supek-Zupan, Olga: Osnovne značajke etnologije u Hrvatskoj od 1945. do danas, *Knjižnica Glasnika SED*, knj. 1, Ljubljana, 1983, str. 51-65
- Vojnović, Branka: Ljubo Babić i pučka umjetnost, *Ethnologica Dalmatica* 1, Etnografski muzej, Split, 1992, str. 109-115
- *** Interes za hrvatsku pučku likovnu umjetnost, *Ethnologica Dalmatica* 2, Etnografski muzej, Split, 1993, str. 13-24
- *** Katalog, u: *Umjetnost o narodu*, Etnografski muzej, Split, 1997, str. 17-40
- Vranić, Dubravka: Greta Turković, *Ethnologica Dalmatica* 4-5, Etnografski muzej, Split, 1995/6, str. 131-138
- Webster's New World Dictionary*, Cleveland & New York, 1988

A SURVEY OF CROATIAN AND THE WORLD'S
ETHNOLOGY (LEXICON, PART II)
(Summary)

Having published Croatian Ethnographical and Ethnological Dictionary in the last issue of Ethnologica Dalmatica (Braica, 1999), we found it appropriate to publish a list of authors who had been creating Croatian and the world's ethnology (anthropology). Just like the above-mentioned Dictionary, this Lexicon has plenty of understatements, incomplete data and inadequate criticism. However, we must agree that someone had to do this job, since the decades of waiting and hesitating, in the name of criticism and other excuses, can only do harm to the profession. It may sound incredible, but it seems that the scientific basis of Croatian ethnology is being established only in the third millennium. I hope this quite haphazard selection of names would stimulate some productive discussions and fundamental investigations, like the Dictionary has partly done.